

Ole Rømer og det astronomiske tårn

Rasmus Agertoft og Christina Toldbo, Rundetaarn

I 1685 overtog Ole Rømer ledelsen af Københavns Universitets observatorium, og få år senere forsynede han toppen af Rundetaarn, hvor Observatoriet lå, med en ny observatoriebygning. Det nye observatorium, hvor Rømers egne astronomiske instrumenter blev placeret under to kupler, var forbundet med etagen nedenunder, der rummede astronomernes værelser. Artiklen samler og genfortolker spredte kilder for at give en mere sammenhængende forståelse af indretningen og funktionen af Ole Rømers observatorium i det astronomiske tårn.

Torsdag den 21. oktober 1728 hen ad aften fortærede flammerne en bindingsværksbygning 34,8 meter over Købmagergade i København. Det skete på andendagen af den mest omfattende brand i byens historie, og den bygning, der brændte op, var Københavns Universitets observatorium, der lå på toppen af Rundetaarn.¹

I Sneglegangen, der førte op til Observatoriet, samlede de nødstedte fra resten af byen med de ejendele, de i al hast havde kunnet redde ud af deres brændende boliger. Her var de på grund af de tykke mure og hvælvingerne over dem i nogenlunde sikkerhed, mens ilden spredte sig fra selve Observatoriet til rummene nedenunder og ikke mindst den bestand af astronomiske instrumenter, som de indeholdt.²

Noget af det, der brændte, var Tycho Brahes (1546–1601) store himmelglobus med dens nøjagtige angivelse af positionerne for mere end tusind fiksstjerner, men også nyere ting fra Ole Rømers (1644–1710) tid gik til grunde. Ud over selve Observatoriet, som Rømer omkring 1690 havde ladet opføre på toppen af tårnet som en rund bygning med to kupler, gjaldt det blandt andet hans store planetmaskine, som han i 1697, 100-året for Tycho Brahes afsked med Danmark, havde placeret i en loftshvælvning i astronomernes værelser. Dertil kom en lang række astronomiske instrumenter, optegnelser og forskelligt habengut, for eksempel et instrument “beregnet til at oplyse Søen ved Nattetide og saaledes hidlokke Fiskene”, som den daværende leder af Observatoriet, Ole Rømers elev Peder Nielsen Horrebøw (1679–1764), formulerer det. Ifølge Horrebøw var fiskeinstrumentet, “så vidt jeg husker” opfundet af Rømer.

Tre værelser

Horrebøws ord stammer fra en oversigt over instrumenter i Rundetaarn, som han nedskrev i 1718, fire år efter at han havde overtaget ledelsen af Observatoriet som den tredje på de få år, der var gået siden Ole Rømers død. I oversigten beskriver han, hvordan astronomernes tre værelser lige under platformen havde navn efter de store danske astronomer, der på det tidspunkt havde haft direkte eller indirekte tilknytning til Rundetaarn.

¹Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tortzen (red.): *Ole Rømer's Triduum*. Volume II: *Peder Horrebøw's Basis Astronomiæ*, s. 14 og 70–72. Jf. [G.F. Ursin:] *Historisk Beretning om Universitets-Observatoriet paa Rundetaarn*, s. 35–36. De to lister findes i Rigsarkivet, København: Københavns Universitet: Sager henhørende til Astronomisk observatorium (1700–1766), pk. 1612–01.

²For indholdet i astronomernes værelser henvises her og i det følgende til Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 687–91 (1710-listen), og Andreas Nissen: “Rundetaarn som Observatorium”, s. 72–77 (1710- og 1718-listen).

Det første værelse, der blandt andet rummede Tycho Brahes himmelglobus, blev således kaldt “Camera Tychonica” (“Tycho-kammeret”) og var forsynet med et malet portræt af den berømte astronom. Han havde ganske vist været død i årtier, da Rundetaarn blev byg-

Figur 1. Rundetaarn restaurerer i 2026 Folkeobservatoriet på toppen af tårnet, der siden 1929 har befundet sig under den ikoniske kuppel. Det nuværende observatorium er det foreløbig sidste skud på stammen i en række, der tæller i hvert fald fem forskellige observatorier. Foto: Rundetaarn.

get, men hans observatorier på den lille ø Hven lå til grund for udformningen af Rundetaarn, der til at begynde med blandt andet blev kaldt Københavns Kongelige Stjerneborg. Navnet var en henvisning til Brahes underjordiske observatorium Stjerneborg på Hven, der i 1584 supplerede det store observatorium på Uranienborg. Rundetaarns diameter passer perfekt ind i

det kvadrat, der omgav Stjerneborg, og Stjerneborgs forsænkede kamre var tænkt som forbillede for det første observatorium på toppen af tårnet, skønt det er usikkert, hvor meget af planen der blev virkeliggjort.

Det andet værelse, der blandt andet rummede Ole Rømers planetmaskine, hed ifølge Horrebow “Camera Rømeriana” (“Rømer-kammeret”), mens navnet på det tredje værelse, “Camera Longomontana” (“Longomontanus-kammeret”), henviste til Tycho Brahes medarbejder Christen Sørensen Longomontanus (1562–1647). Longomontanus blev i 1621 Danmarks første professor i astronomi og i 1642 som 80-årig den første leder af Rundetaarns observatorium, som han selv havde været med til at komme med anvisninger til indretningen af. I “Camera Longomontana” fandtes ud over mere og især mindre brugbare instrumenter et skab, der blandt andet indeholdt “En maskine med de fire Jupiter-måner”, hvilket må referere til Ole Rømers såkaldte jovilabium, som han havde konstrueret i Paris i 1677 for at anskueliggøre sin opdagelse af lysets tøven. Også den blev ødelagt af flammerne under Københavns store brand i 1728.

Figur 2. Senest efter Ole Rømers død fik astronomernes værelser lige under Rundetaarns platform navn efter store danske astronomer, der direkte eller indirekte har forbindelse med tårnets historie. En af dem er Christen Sørensen Longomontanus, der var den første leder af Observatoriet. Rundetaarns astronomisk-historiske samling.

Navngivningen af de tre værelser, der i nogen grad, men ikke fuldstændig tager hensyn til de effekter, kamrene rummer, er tilsyneladende sket efter Ole Rømers død. I hvert fald optræder navnene på de tre astronomer ikke i den oversigt fra Rømers dødsår, 1710, som Horrebows liste fra 1718 er baseret på. Den første oversigt bærer overskriften “Fortegnelse paa de instrumenter og

Verker som findes paa det runde taarn” og er lavet af Lauritz Thomsen Schiwe eller bare Lars Thomsen Skive (o. 1659–1711). Han var også elev af Ole Rømer og overtog ledelsen af Københavns Universitets observatorium efter ham, men nåede kun at have den i et enkelt år, før han selv døde.³

Kært barn

Schiwes fortegnelse blev udarbejdet i forbindelse med, at Ole Rømers enke, Else Magdalene Bartholin (1680–1763), solgte sin afdøde mands astronomiske instrumenter til universitetet, og den er interessant af flere årsager.

For det første er det påfaldende, hvor mange af de oplistede genstande der ikke tilhører universitetet eller “hører taarnet til”, som det formuleres i fortegnelsen, og dermed må have tilhørt Ole Rømer. Fortegnelsen inkluderer også instrumentbestanden på Rømers eget observatorium hjemme i professorgården i St. Kannekestræde og hans landobservatorium, Observatorium Tusculanum ved landsbyen Vridsløsemagle vest for København, og her er det kun hans egne ting, der står, men i toppen af Rundetaarn har det altså været en uigennemskuelig blanding af universitetets og hans eget. Man kan ikke fortænke Schiwe i ikke helt at vide, hvad der var hvad, når han om en kvadrant af jern og kobber i “det mellemste kamers”, altså det senere Rømer-værelse, anfører, at den “hør vist taarnet til”.

For det andet er det interessant, at Lauritz Thomsen Schiwe taler om “det runde taarn” i fortegnelsen, der fortrinsvis er på latin, mens især overskrifterne er på dansk. Fortegnelsen er skrevet i en tid, hvor man ikke gik så meget op i en fikseret version af navnene som i dag, og det, vi i dag kalder Rundetaarn, kunne også benævnes med andre kaldenavne, så længe de tjente til en nogenlunde sikker identifikation.

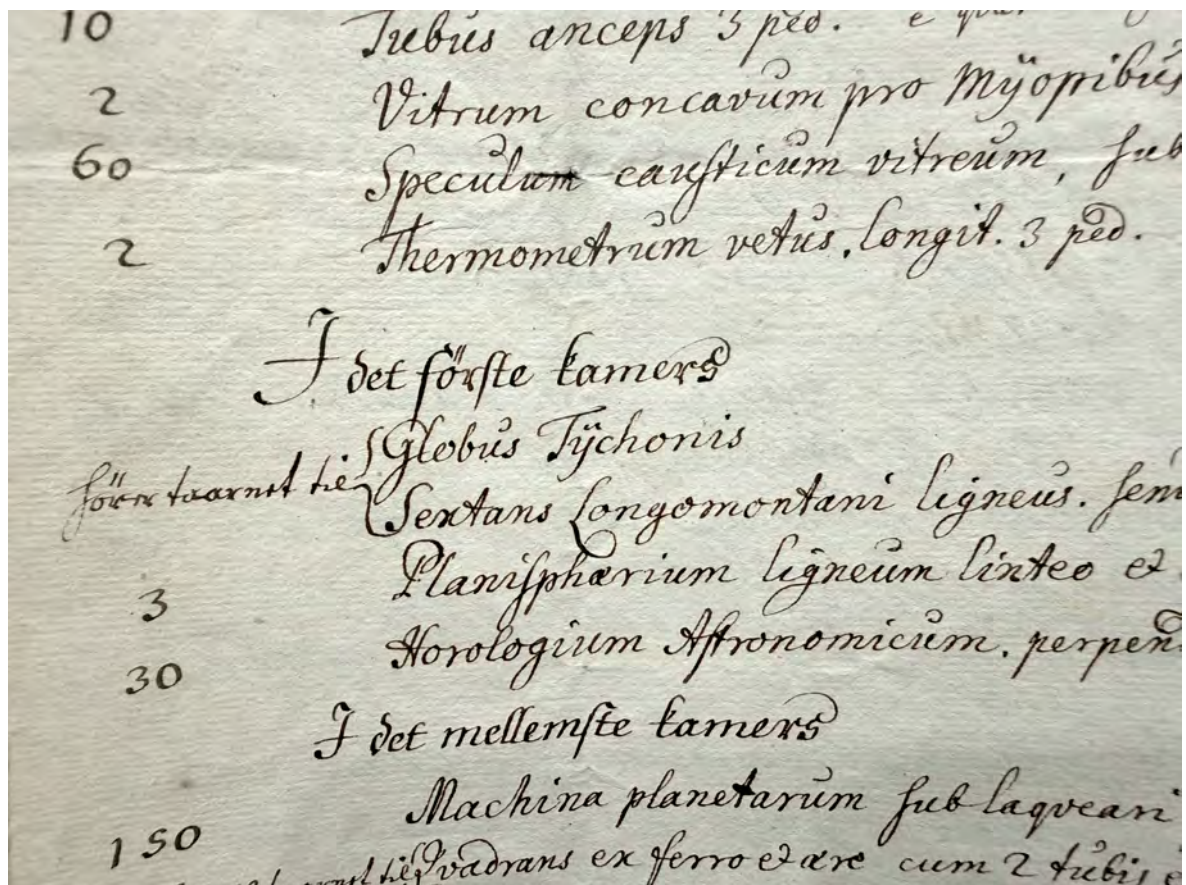
Den franske astronom Jean Picard (1620–82), der kom til København i 1671 og året efter tog Ole Rømer med sig tilbage til Paris, omtaler for eksempel i sin beskrivelse af rejsen fra 1680 Rundetaarn som “la Tour Astronomique” (“det astronomiske tårn”), mens klokkeren ved Trinitatis Kirke få år senere i en liste over den pauvre beholdning af astronomiske instrumenter, der fandtes i tårnet omkring den tid, da Ole Rømer tiltrådte som leder af Observatoriet, bruger betegnelsen “Trinitatis Torn”.⁴ Lægen og rejsebogsforfatteren Holger Jacobæus (1650–1701), der ligesom Ole Rømer var fra Aarhus og på mødrene side stammede fra den Bartholin-slægt, som Rømer to gange giftede sig ind i, kalder tårnet “Turris Astronomica” (“det astronomiske tårn”), men anfører i en beskrivelse fra 1673 også, hvordan det både bliver kaldt “det Runde taarn”, det københavnske Uranienborg og det københavnske Stjerneborg.⁵

I den indskrift, der ledsagede Ole Rømers oprindelige planetmaskine i Rundetaarn, kaldte han også tårnet “URANIBURGO HAVNIACO” (“det københavnske Uranienborg”), men når han var i knap så poetisk et humør som i planetmaskinens snørklede inskription,

³Jf. [G.F. Ursin:] *Historisk Beretning om Universitæts-Observatoriet paa Rundetaarn*, s. 32.

⁴[Jean] Picard: *Voyage d'Uranibourg*, s. 4, og Andreas Nissen: “Rundetaarn som Observatorium”, s. 62. Listen er fra 1686.

⁵Holger Jacobæus’ *Rejsebog*, s. 45–47 og 171.

Figur 3. To af de vigtigste effekter, der befandt sig i astronomernes værelser øverst i Rundetaarn på Ole Rømers tid, var Tycho Brahes himmelglobus, som under Trediveårskrigen var blevet bragt tilbage til Danmark af en af Christian IV's sønner, og Rømers egen planetmaskine. Begge effekter optræder i Lauritz Thomsen Schiwe's liste over astronomiske instrumenter i Rundetaarn fra 1710. Rigsarkivet. Foto: Rasmus Agertoft.

kunne han både finde på at omtale det efter dets astronomiske funktion og dets form, som Schiwe også gør det.⁶

Rundetaarn blev oprindeligt planlagt som et bygningskompleks, der rummede tre universitetsfunktioner, idet tårnets funktion som astronomisk observatorium efter nogle år suppleredes med funktionen som henholdsvis studenterkirke i Trinitatis Kirke og Universitetsbibliotek på etagen oven over kirken. Ole Rømer blev leder af Observatoriet i 1685, og som årene gik, blev han som den første og eneste ansvarlig for alle tre universitetsfunktioner og havde desuden "særlig ansvar for *Regentzens* reparation og opkomst", som det hedder i mindetalen over ham om Trinitatis-kompleksets fjerde ben som universitetsfunktion, kollegiet Regensen lige over for tårnet. Ifølge mindetalen var han kirkeværge for Trinitatis Kirke i 17 år, mens han kun nåede at være overbibliotekar på Universitetsbiblioteket de sidste ni år af sit liv. Tilsyneladende har det dog ikke været et job, han viede meget af sin sparsomme tid. Ifølge en samtidig kilde "plejede [han] nemlig sjældnere at vise sig paa hint Sted end Cometen paa Himlen".⁷

Kig i almanakken

En tredje grund til, at Schiwe's liste er interessant, er de fingerpeg, den giver om indretningen i den øverste del af Rundetaarn på Ole Rømers tid. Fortegnelsen er forsynet med vurderingssummer, og to af de dyrere instrumenter er et "Ækvatorealinstrument af jern og kobber" og et "Azimuthinstrument ligeledes af metal", begge med et "3 fod langt rør", altså en kikkert. Der er tale om de to kikkertopstillinger, som Rømer selv havde konstrueret, og som blev placeret i den nye observatoriebygning på toppen af Rundetaarn. De to instrumenter findes afbildet i deres omgivelser under Observatoriets kupler på to kobberstik, som samme Schiwe tegnede forlægget til i 1704 til brug for en publikation, som Ole Rømer ikke nåede at udgive. Kobberværkerne var blandt de få ting fra Ole Rømers observatorium, der overlevede Københavns brand i 1728, idet Horrebow reddede dem ud fra toppen af tårnet, før flammerne fik fat i den.⁸

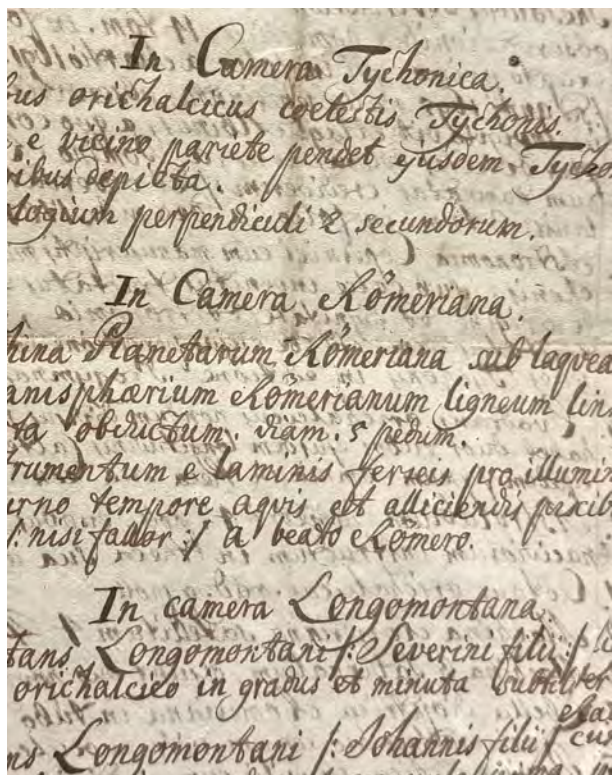
De to kikkertopstillinger, der åbenbart også har tilhørt Ole Rømer personligt og ikke været en del af tårnets inventar, befandt sig ifølge Schiwe's fortegnelse "Udi Runddeelen". Man ved ikke så meget om, hvordan der har set ud på toppen af Rundetaarn i de første 100 år af tårnets historie, men sammen med kobberstikkene

⁶ Andreas Nissen: "Rundetaarn som Observatorium", s. 70 og 66, samt Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 312.

⁷ Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 603, 58 og 621–22.

⁸ Kobberstikkene er afbildet med forklaringer i Axel V. Nielsen: *Ole Rømer*, s. 84–85. For historien om kobberstikkene se Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 71–115.

findes der spredte oplysninger om situationen på Ole Rømers tid, og tilsammen antyder de et billede.

Figur 4. I 1718 optegnede Peder Nielsen Horrebow, der var Ole Rømers elev og efterfølger som leder af Observatoriet, en liste over astronomiske instrumenter, der minder meget om Lauritz Thomsen Schiwes fra 1710, men har ændret betegnelserne for de tre værelser under Observatoriet til "Camera Tyconica" ("Tycho-kammeret"), "Camera Rømeriana" ("Rømer-kammeret") og "Camera Longomontana" ("Longomontanus-kammeret"). Rigsarkivet. Foto: Rasmus Agertoft.

En af dem, der giver oplysninger om Ole Rømers observatorium, er den senere leder af Observatoriet Thomas Bugge (1740–1815). I sin gennemgang af dets historie skriver han om Rømer, at "i Midten af Omgangen eller paa Platte-Formen lod han opføre en rund Bygning af 8 Fods Højde og 21 Fods Diameter, for at modtage de af ham opfundene nye Instrumenter". Målene, som Bugge nogenlunde pålideligt overtager fra Peder Nielsen Horrebows værk *Basis astronomiæ* fra 1735, svarer til en højde på omkring 2,5 meter og en diameter på 6,6 meter, hvilket er noget lavere end det nuværende observatorium fra 1929, der har en diameter på 6 meter og en højde på hele 7 meter.⁹ Ifølge Peder Nielsen Horrebow bestod Ole Rømers observatorium af "ligno & muro" ("træ og mur"), hvilket astronomen og matematikeren G.F. Ursin (1797–1849), der var konstitueret leder af Observatoriet fra 1829 til 1832 og også har skrevet dets historie, forstår som bindingsværk.¹⁰

⁹[Thomas] Bugge: "Historisk Efterretning om Kiøbenhavns Observatorium og dets Astronomer fra 1636 til 1777", s. 159, samt Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tortzen (red.): *Ole Rømer's Triduum*. Volume II: *Peder Horrebow's Basis Astronomiæ*, s. 14.

¹⁰Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tortzen (red.): *Ole Rømer's Triduum*. Volume II: *Peder Horrebow's Basis Astronomiæ*, s. 14 og 70–72. Jf. [G.F. Ursin:] *Historisk Beretning om Universitæts-Observatoriet paa Rundetaarn*, s. 35–36. Ifølge Horrebow er det indre mål for Ole Rømers observatorium 21,5 fod.

¹¹"Trinitatis kirke", s. 257–60. Et rekonstruktionsforsøg i Claus Thykier, Kjeld Gyldenkerne og Per Barner Darnell (red.): *Dansk astronomi gennem firehundrede år* mener, at trappen også under Ole Rømers ledelse sad i den hule kerne (s. 208–10).

Hvorom alting er, tyder Schiwes fortegnelse fra 1710 og gentagelsen med variationer fra 1718 på, at selve Observatoriet eller "Runddeelen" og de hvælvede værelser på etagen nedenunder udgjorde et samlet hele. Det står ikke helt klart, hvordan forbindelsen har været mellem de to etager, men muligvis har der været en vindeltrappe i den hule kerne. En sådan kendes i hvert fald fra 1728, hvor den er blevet ødelagt i branden, og det er også den løsning, der siden 1822 har bragt både astronomer og besøgende op på platformen.¹¹

Figur 5. På Ole Rømers tid var Tycho Brahe stadig det store astronomiske forbillede, og Rundetaarn blev sammenlignet med begge hans observatorier på Hven, Stjerneborg og Uraniborg. Her ses sidstnævnte i maleren Heinrich Hansens fortolkning, der formentlig er fra omkring 1882. Rundetaarn astronomisk-historiske samling. Foto: Johan May Nitschke.

Hvis det kan være svært ud fra de sparsomme beskrivelser at forestille sig, hvordan Ole Rømers observatoriebygning har set ud, kan man få hjælp på forsiden af Københavns Universitets almanak. I 1684 forsøgte et kongeligt reskript, vistnok på Ole Rømers initiativ, at luge ud i de uvidenskabelige elementer, der fra tid til anden bredte sig i den populære tryksag, og året efter udkom den første almanak med Rundetaarn på forsiden som et tegn på, at universitetet stod inde for det, der stod i almanakken. Først med almanakken fra 1701 blev Rundetaarn imidlertid afbildet med en observatoriebygning på toppen, og her er det Ole Rømers observatorium fra omkring 1690, som man ser.

Hvis det tog lidt tid at få observatoriebygningen afbildet på almanakforsiden, forblev den der til gengæld

desto længere. Selv om den brændte i 1728, og selv om også det observatorium, der afløste den i 1741, blev udskiftet i 1780, var det stadig Ole Rømers observatorium, der fandtes på almanakkens forside så langt op i tiden som til 1855, få år før universitetets observatorium i 1861 på grund af pladsproblemer flyttede godt 600 meter i fugleflugt til Østervold ved Botanisk Have. I mere end 150 år har det altså været Ole Rømers observatorium, almanakkens brugere over hele landet så, når de kiggede på Rundetaarn.¹²

Figur 6. Rundetaarn kom på forsiden af Københavns Universitets almanak i 1685, mens Ole Rømers tokuplede observatorium først blev tilføjet i 1701. Til gengæld blev det der mere end 100 år, efter at det brændte i 1728, som det blandt andet ses på almanakken fra 1776. Foto: Johan May Nitschke.

Man har ligefrem gættet på, at det kan være de to kupler, H.C. Andersen (1805–75) refererer til, når han i eventyret “Fyrtøiet” fra 1835 lader den største hund have øjne så store som Rundetaarn. Det kan dog ikke passe, for ifølge eventyret har hunden “to Øine, hvert saa stort som Rundetaarn”.¹³

Ej blot til pynt

I 1703 skrev Ole Rømer til filosofen G.W. Leibniz (1646–1716), at “Jeg ville tilføje noget om vores offentlige observatorium i det astronomiske tårn i København, hvis jeg ikke frygtede for, at det ville virke trættende”. Man kunne ønske sig, at han havde givet Observatoriets indretning lidt flere ord med på vejen, men må dog

glæde sig over, at han trods alt tilføjer en “Fortegnelse over de instrumenter, som tjener til observation af himmellegemerne i Det Astronomiske Tårn i København”.

Fortegnelsen er inddelt i en mindre portion instrumenter fra Tycho Brahes og Longomontanus’ tid, mens andelen af “Nye instrumenter tilføjet af Ole Rømer”, er ulig større. Sidstnævnte inkluderer både Rømers planetmaskine (“En planetmaskine, der viser steder til en given tid, i det tychoniske system”) og jovilabium (“En Jupiter-månemaskine”).¹⁴ Det var i disse omgivelser og antagelig ved hjælp af blandt andet disse instrumenter, at Rømer som professor holdt sine astronomiske forelæsninger, der begyndte allerede kl. 6 om morgenen.¹⁵

Figur 7. I anledning af 350-året for Ole Rømers opdagelse af lysets tøven har urmager Søren Andersen lavet en rekonstruktion af Rømers jovilabium eller “Jupiter-månemaskine” til Rundetaarn eller “det runde astronomiske tårn, Københavns Kongelige Stjerneborg”, som der står på indskriften. Foto: Johan May Nitschke.

Selv om Ole Rømer altså i brevet afstår fra en nærmere beskrivelse af sit observatorium på toppen af Rundetaarn, kommer han i et andet brev til Leibniz med en bemærkning, der kan tolkes som en vurdering af det belejlige i at have et observatorium i det astronomiske tårn midt i København. Leibniz har udbedt sig Rømers tanker om, hvordan man bedst skal bygge et observatorium, og i sit svar, der er dateret den 15.

¹²Jan Steenberg gætter i *Danmarks Kirker* på, at det er det oprindelige observatorium fra 1642, der går op i flammer under Københavns brand i 1728, men tager tilsyneladende ikke hensyn til Ole Rømers tokuplede observatoriebygning på forsiden af almanakken (“Trinitatis kirke”, s. 258). For en oversigt over udviklingen af Rundetaarn på forsiden af almanakken se Thorkil Damsgaard Olsen: “1685-almanakken og de gamle universitetsalmanakker”, s. 134–35.

¹³Andersen, s. 79.

¹⁴Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 312–13.

¹⁵Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 674–75. Jf. Axel V. Nielsen: *Ole Rømer*, s. 25.

december 1700, skriver Rømer, at han vil “afvige ikke så lidt fra opfattelsen blandt dem, der hidtil har udstyret observatorier mere til pynt end til brug og i højere grad har indrettet instrumenterne til bygningen end bygningen til instrumenterne”.¹⁶

Rundetaarn stod færdigt i 1642, to år før Ole Rømers fødsel, og på det tidspunkt har man ikke kunnet tage højde for de astronomiske instrumenter, han i slutningen af århundredet skulle komme til at udtænke, så ordene sigter muligvis blandt andet til det astronomiske tårn i København og til Observatoriet i Paris.

Også på en række andre områder var Rundetaarn imidlertid mindre egnet som platform for et astronomisk observatorium, hvilket etableringen af Ole Rømers husobservatorium og landobservatorium kan ses som indirekte vidnesbyrd om. Samlet peger kilderne på, at Rømers observatorium i Rundetaarn ikke blot var en tilføjelse til tårnet, men en integreret og instrumentdrevet ombygning, hvor funktion i højere grad end form var styrende. Det ændrer dog ikke på, at tårnet ikke var ideelt som observatorium. Astronomerne blev forstyrret af de folk fra nær og fjern, der gerne ville nyde udsigten fra toppen af tårnet, og selv uden generende turister blev observationerne besværliggjort af vogne, der kørte forbi på Købmagergade, og kirkeklokker, der bímlede i tagrytteren på taget af Trinitatis Kirke, for ikke at tale om vejret. G.F. Ursin, der selv kendte til udfordringerne, anfører således, at “en blot nogenlunde stærk Blæst blev allerede paa Taarnet en Storm, lige skadelig og forstyrrende for Instrumenterne som for Observatorens Helbred”.¹⁷

De omtalte skavanker til trods bibeholdt Observatoriet på toppen af Rundetaarn sin status som Danmarks officielle hovedobservatorium i mere end 200 år, og faktisk spiller det også en rolle i det, der først og fremmest har sikret Ole Rømers navn for eftertiden, nemlig opdagelsen af, at lys har en hastighed.

Opdagelsen bygger på de observationer af Jupiters måne Io, som gennem otte år er foretaget enten af Rømer og Jean Picard i fællesskab eller af Picard alene, og mindst to af disse observationer, emersionerne den 14. marts og den 6. april 1672, er lavet i København. De er antagelig foretaget af Picard, der på det tidspunkt var flyttet ind i astronomernes værelser på etagen lige under selve Observatoriet.¹⁸ Og hvad var så mere nærliggende end at benytte det astronomiske tårn til at rette kikkerten ud i verdensrummet, som det stadig sker den dag i dag på toppen af Europas ældste fungerende observatoriebygning?

Litteratur

- [1] Andersen. H.C. *Andersens samlede værker*. Eventyr og Historier I. 1830–1850. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Gyldendal, 2003.
- [2] [Thomas] Bugge: “Historisk Efterretning om Københavns Observatorium og dets Astronomer fra 1636 til 1777”. I *Københavns Universitetsjournal*, Første Aargang, Fjerde Hefte, 1793.
- [3] Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tortzen (red.): *Ole Rømer's Triduum*. Volume II: *Peder*

Horrebow's Basis Astronomiæ. Society for Danish Language and Literature, 2023.

- [4] Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer. Korrespondance og afhandlinger samt et udvalg af dokumenter*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzels Forlag, København, 2001.
- [5] *Holger Jacobæus' Rejsebog (1671–1692)*. Udgivet af Vilhelm Maar. København, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1910.
- [6] Kirstine Meyer: *Om Ole Rømers Opdagelse af Lysets Tøven*. København, 1915.
- [7] Axel V. Nielsen: *Ole Rømer. En Skildring af hans Liv og Gerning*. Aarhus, 1944.
- [8] Andreas Nissen: “Rundetaarn som Observatorium”. I *Rundetaarn 1637–1937*. Levin & Munksgaard, Ejnar Munksgaard, København, 1937.
- [9] Thorkil Damsgaard Olsen: “1685-almanakken og de gamle universitetsalmanakker”. I *Københavns Universitets Almanak. Skriv- og Rejse-Kalender for det år efter Kristi fødsel 1985*.
- [10] [Jean] Picard: *Voyage d'Uranibourg ou observations astronomiques faites en Dannemarck*. Paris, 1680 (i *Recueil d'observations faites en plusieurs voyages par ordre de Sa Majesté, pour perfectionner l'astronomie et la geographie*. Paris, 1693).
- [11] Rigsarkivet, København: Københavns Universitet: Sager henhørende til Astronomisk observatorium (1700–1766), pk. 1612–01.
- [12] Claus Thykier, Kjeld Gyldenkerne og Per Barner Darnell (red.): *Dansk astronomi gennem firehundrede år*. Bind 2. Rhodos, 1990.
- [13] “Trinitatis kirke”. I *Danmarks Kirker*, København, 1:2. 1960–65.
- [14] [G.F. Ursin:] *Historisk Beretning om Universitæts-Observatoriet paa Rundetaarn*. Kjøbenhavn, 1826.

Rasmus Agertoft er ansvarlig for historie og formidling i Rundetaarn, der under overskriften Lysår 2026 markerer 350-året for Ole Rømers opdagelse af lysets tøven med udstillinger og arrangementer. Han er cand.mag. i litteraturvidenskab fra Københavns Universitet.

Christina Toldbo er uddannet astrofysiker og har en ph.d. i rumteknologi. I dag er hun leder af Observatoriet i Rundetaarn, hvor hendes opgaver består i at formidle astronomi og verdensrum til børn og voksne med udgangspunkt i Rundetaarns centrale rolle i dansk astronomihistorie.

¹⁶Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 289. Jf. Axel V. Nielsen: *Ole Rømer*, s. 99.

¹⁷[G.F. Ursin:] *Historisk Beretning om Universitæts-Observatoriet paa Rundetaarn*, s. 28.

¹⁸Kirstine Meyer: *Om Ole Rømers Opdagelse af Lysets Tøven*, s. 7 og 25. Jf. Per Friedrichsen og Chr. Gorm Tortzen: *Ole Rømer*, s. 171.